

PAPER DETAILS

TITLE: Arap Bahari Dönemi Yemen Siyasetinde Mezhep Unsuru

AUTHORS: Arap Bahari, Mezhepsel Çatısmalar, Yemen, Husi, ElKaide

PAGES: 1-27

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/3114645>

İLSAM Akademi Dergisi

Journal of ILSAM Academy

ISSN 2757-9212

Arap Baharı Dönemi Yemen Siyasetinde Mezhep Unsuru¹

The Factor of Sect in Yemen Politics in the Arab Spring Period

Mehmet ÇELENK

Doç. Dr.,
Uludağ Üniversitesi, İslam Mezhepleri
Tarihi Anabilim Dalı,
mcelenk@uludag.edu.tr
ORCID: 0000-0001-7104-5861.

Bayram KEKLİK

Doktora öğrencisi,
Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler
Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri, İslam
Mezhepleri Tarihi,
bayramkeklik0@gmail.com
ORCID: 0000-0001-9997-7564.

Cilt/ Issue: 3/1, 1-27

Geliş Tarihi: 15.03.2023

Kabul Tarihi: 26.04.2023

Atıf: Çelenk, Mehmet-Keklik, Bayram
"Arap Baharı Dönemi Yemen Siyasetinde
Mezhep Unsuru". *İLSAM Akademi Dergisi*
3/1 (Nisan 2023), 1-27.

Dipnot: Mehmet Çelenk-Bayram Keklik
"Arap Baharı Dönemi Yemen Siyasetinde
Mezhep Unsuru", *İLSAM Akademi Dergisi*
3/1 (Nisan 2023), Sayfa.

¹ Bu makale Bayram Keklik'in 2022 yılında İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimler Anabilim Dalı, İslam Mezhepleri Tarihi Bilim Dalında Doç. Dr. Mehmet Çelenk danışmanlığında hazırladığı "Ortaya Çıkışları, İnançları ve Yemen Siyasetine Etkileri Açısından Husiler" başlıklı Yüksek Lisans tezinden üretilmiştir.

ÖZ

Demokrasi, açık toplum, özgürlük, dünyaya entegrasyon ve adalet beklentileri odağında Tunus'ta başlayan Arap Baharı hızlı bir şekilde geniş bir coğrafyayı etki alanına dahil etmiştir. Kuzey Afrika'da başlayan bu halk hareketi dalgası zamanla Ortadoğu ülkelerine de ulaşmıştır. Mamafih kısa bir süre zarfında bu harekette bir eksen kayması yaşanmış ve Ortadoğu toplumlarının birikmiş dini, siyasi, kültürel ve mezhebi ajandaları farklı bir zemine oturmuştur. Birçok ülkede siyaset ve toplum ciddi problemlerle karşı karşıya kalmıştır. Arap Baharı dönemi gelişmelerinin en çok etkilendiği ülkelerden birisi de Yemen olmuştur. Mevcut problemlerini çözmekte başarılı olmayan Yemen, Arap Baharıyla birlikte daha tehlikeli bir sürece girmiştir. Yemen siyasetinde etkili olmaya çalışan İran destekli Zeydi Husi hareketi ve bu hareketi bastırmaya çalışan kırılgan merkezi hükümet ve Suudi Arabistan öncülüğündeki koalisyon, fiili vekâlet savaşlarına sebebiyet vermiştir. Mezhep kimliklerinin bir toplum mühendisliği aracı olarak kullanıldığı bu süreç, Yemen krizini içinden çıkılmaz bir hale getirmiştir. Bu makalenin amacı da Yemen'de yaşanan iç karışıklıklardan yola çıkarak mezhepsel farklılıkların İslam coğrafyasında sosyo-kültürel-ekonomik hayata etkilerini ortaya koymaktır.

Anahtar Kelimeler: Arap Baharı, Mezhepsel Çatışmalar, Yemen, Husi, El-Kaide.

ABSTRACT

The Arab Spring, which began in Tunisia with expectations of democracy, an open society, freedom, integration into the world, and the quest for justice, rapidly influenced a vast region. In a very short time, this public movement reached the Middle East. Not long after the first wave of popular movements, the accumulated problems of Middle Eastern nations, which encompassed political, religious, cultural, and sectarian agendas, gradually reverted to previous expectations. Many countries have faced deep and serious political and social problems. Yemen

is one of the countries most deeply affected by the Arab Spring. Yemen, which has failed to resolve its current problems, has entered a new and dangerous phase with the arrival of the Arab Spring. The Iranian-backed Houthi/Zaydi movement, which has been struggling for power in Yemen, and a Saudi-led coalition have given way to severe proxy wars in Yemen. The misuse of sectarian ideology as a social engineering tool has complicated the crisis. The aim of this article is to reveal the effects of sectarian differences on socio-cultural and economic life in Islamic geography based on the internal turmoil in Yemen.

Keywords: Arab Spring, Sectarian Conflicts, Yemen, Huthi. Al-Qaeda.

EXTENDED ABSTRACT

The Middle East is home to many of the world's oldest cultures and civilizations. And yet, despite its rich cultural heritage, the region today has been witnessing a series of bloody civil wars and clashes. Such a state of internal turmoil has had dire consequences on many levels and urgently demands scholarly attention: from entire cities razed to the ground to the enormous loss of life, from basic problems such as food and shelter shortages to the endless asylum movements that have become a nuisance for the rest of the world. The aforementioned traumatic events and experiences in the region have been dubbed the Arab Spring by the academic establishment and the media.

The Arab Spring began in Tunisia on December 17th, 2010 after the dramatic self-immolation of street vendor Mohamed Bouazizi. In the wake of this harrowing event, the region began to witness clashes and protests against antidemocratic regimes. Thus did the Arab Spring, which started with the hope of democracy, pluralistic administration, freedom of speech, and open societal expectations, devolve into an intense theological debate where sectarian agendas came to the fore. Yemen represents one of the most characteristic examples of such sectarian agendas.

Yemen has been one of the countries most heavily affected by the Arab Spring civil wars. In spite of its geographic and strategic importance, Yemen is currently one of the poorest countries in the world. In recent times, Yemen has faced many problems, with sectarian division perhaps the most crucial among them. In Yemeni society, the percentage of Sunni and Zaydi Muslims is nearly equivalent. Although this demographic situation did not trigger serious conflict

in previous centuries, the fall of Zaydi authority in 1962 and the accession of Ali Abdullah Salih in 1978 gave rise to sectarian clashes. Despite his Zaydi roots, Ali Abdullah Salih's policy has not been accepted by the Zaydi community. Over the centuries, Yemen has been ruled by Zaydi rulers in accordance with Zaydi principles. However, following the military coup d'état in 1962 and the rise of Salih fifteen years later, the Zaydi community lost its privileges. Living in the absence of an imami authority has constituted a religious and doctrinal crisis for the Zaydi community.

During the civil war in Yemen, the Houthis undertook the representation of the Zaydi community. Although there is no official Zaidi-Sunni distinction in the political alliances formed, groups' self-characterizations reveal that sectarian agendas are, in fact, very active. Houthis revolted against Ali Abdullah Salih's government with the claim that his administration pursued discriminatory policies towards the Zaydis, propagated Wahhabism with the help of Saudi Arabia, engaged in attempted assimilation of the Zaydis, and economically neglected the Zaydi community living in the mountainous northern region of the country.

The Houthis, the most crucial actors in the Yemeni civil war, belong to the Jarudiyya branch of Zaydiyya. Jarudiyya is the closest branch of Zaydiyya to Twelver Shi'ism. Some beliefs that are rejected by the majority of Zaydis are accepted by this branch. The Jarudiyya has some radical orientations, particularly regarding the imamate, which differ from traditional Zaydi beliefs. The members of Jarudiyya accept the imamate as one of the basic pillars of religion and regard revolt against unqualified leadership as a religious duty. After the 1962 coup d'état, which left an absence of an imam or religious leader, the Jarudiyya legitimized the revolt against the state and easily garnered popular support.

One primary factor behind the crises and problems in Yemen has been the lack of central authority in the country. Ali Abdullah Salih, who came to power in 1978, was able to establish a powerful government in the early years of his regime, but such success was short-lived. Abd Rabbuh Mansur el-Hadi, who came to power after Ali Abdullah Salih, also failed to establish an effective central authority. As a result, various groups began to form their own local authorities. In the present day, beyond the Houthis and government forces, there are three primary active political groups in Yemen: the Hiraq Movement, the Southern Separatist Movement, and al-Qaeda in the Arabian Peninsula.

Vulnerability to foreign powers has exacerbated the situation further. It is obvious that foreign powers support all militant groups, either directly or indirectly. As a result, Yemen became the locus of proxy wars. Saudi Arabia and Iran are the primary active regional powers waging proxy wars in Yemen today. Saudi

Arabia, with the help of a Sunni coalition, has started a war against the Houthis. The distinctive character of this Saudi-led coalition is that of Sunnism. On the other hand, Iran has been supporting the Houthis due to their Zaydi/Shia identity. Both countries maintain the proxy relationship they have established with their clients on the putative basis of sect.

As can be seen, and as has been the case throughout every period of history, one of the underlying causes of conflict taking place in the Middle East today is the sectarian phenomenon. Even if we consider the aforementioned events to be simply a sectarian conflict of interest, we nevertheless observe that the parties in the region use sects as tools to achieve their goals. In other words, sectarian difference is today an important weapon for Middle Eastern states embroiled in conflicts of interest and for their clients in the field. Undoubtedly, one of the best examples of this situation is Yemen and the non-state groups involved in the armed conflict there. It is important for us to gauge how influential the sect factor is in shaping the social, cultural, economic, and political life of a country.

GİRİŞ

İslamiyet'ten önce ve sonra birçok uygarlığa ev sahipliği yapmış olan Ortadoğu coğrafyası zengin ve köklü bir tarihe sahiptir. Etnik, dini ve kültürel açıdan oldukça kozmopolit olan bölge, her düzeyde rekabetin imkânını derinden yaşamıştır. Farklılık, bölgenin medeniyet zemininde harmanlanması ve sürekli bir dinamizm barındırmasını beraberinde getirmiştir. Kuşaktan kuşağa aktarılan birikim, bölgeyi doğal olarak kadim medeniyetlerin beşiği ve ana üretim merkezi haline dönüştürmüştür. Bütün unsurların birikimiyle yaratılan birlikte yaşama tecrübesi, inişli çıkışlı geçmişine rağmen, bölgenin münhasır vasfı olarak yüzyılları aşarak var olabilmektedir.

Ancak bu farklı kimliklerin bir arada yaşama imkanını yitirdiği dönemler olmuş ve bunun faturası oldukça ağır olmuştur. Hâlihazırda Ortadoğu bölgesi farklı etnik ve dini kimliklerin birbirleri ile çatıştığı sancılı süreçlere sahne olmaktadır. Bölge son yıllarda bitmek bilmez iç savaşlar ve bu iç savaşların sebep olduğu insan ölümleri, açlık, harap olmuş şehirler, dramatik tehcir sahneleri vb. hadiselerle gündeme gelmektedir. Geline nokta idari ve iktisadi zaafı ve buna eşlik eden beynelmilel müdahaleler üzerinden izah edilse de problemin merkezinde farklılıkların ötekileştirilmesi ve buna bağlı olarak ötekinin potansiyel düşman ve tehlike olarak görülmesi yatmaktadır.

Ortadoğu'da son 10 yılda yaşanan çalkantılı süreç “Arap Baharı” olarak isimlendirilmiştir. Arap Baharı süreci Ortadoğu ülkelerinde adeta bir domino etkisi yaratmış, birçok ülkede iç karışıklıklar yaşanmıştır. Yaşanan iç karışıklıklardan sonra bazı ülkelerde uzun yıllar iktidarda bulunan diktatöryel rejimler ve diktatörlerin değişmesi yahut çatışan tarafların uzlaşısı sağlamasıyla gerginlikler nispeten son bulmuş, bazı ülkelerde ise iç karışıklıklar daha da derinleşerek çözümü zor bir hal almıştır. Dünyanın pek çok yerinde demokratikleşme çabasının bir tezahürü olarak kabul edilen Arap Baharı, beklenenin aksine, bölgeyi yepyeni siyasi, ekonomik ve sosyolojik bir serüvene sürüklemiş ve bu serüven bölgede birçok sorunu da beraberinde getirmiştir. Globalleşen dünyada, dünyanın geri kalanıyla temas kurma olasılığı artan Ortadoğu halklarının, gerek kendi arzularıyla olsun ve gerekse dışarıdan salık verilen telkinlerle olsun, yönetim şekillerinin değişmesine yönelik talepleri kitlesel ayaklanmalara/gösterilere neden olmuştur. Otoriter rejimlere sahip olan birçok Ortadoğu ülkesinde söz konusu demokratikleşme talepleri ve bu taleplere binaen gerçekleştirilen gösteriler, iktidar sahiplerinin baskı ve şiddete dayalı müdahalesi ile karşılık bulmuştur. Baskı ve şiddete dayalı çözüm arayışı, sorunları çözmek yerine daha da derinleştirmiş ve neticede Suriye, Libya, Mısır, Irak gibi ülkeler hâlihazırda bu sorunların sonuçlarıyla ve etkileriyle yüzleşmek zorunda kalmıştır.

Yönetim şekillerinin yahut yöneticilerin değişmesi talebiyle başlayan iç karışıklıklar, sadece siyasi ve idari problemlerle sınırlı kalmamış, bu durum söz konusu ülkelerde tarafların çatışmasına ve bu çatışmalardan halkın hem maddi hem manevi açılardan zarar görmesine sebep olmuştur. Ortadoğu üzerinde emelleri ve beklentileri olan global güçlerin de olaylara müdahil olması sebebiyle bölge, adeta rekabet halinde olan küresel güçlerin vekâlet savaşı sahası haline gelmiştir. Çatışan gruplarla ittifaklar kuran ve bu gruplara fikirselsel/ideolojik destekten lojistik/askeri desteğe varıncaya dek yardımda bulunan ABD, Fransa, Rusya, İngiltere vb. küresel güçlerin de devreye girmesi sorunları çok boyutlu hale getirmiş ve bölgede sükûnetin temin edilmesi daha da zorlaşmıştır.

Arap Baharı sürecinin en çok etkilediği ülkelerden birisi de Yemen olmuştur. Tarih kitaplarında adı mutluluk ve güzellikle beraber anılan Yemen'in, günümüzde bu durumundan eser kalmamıştır. Ülkede Arap Baharından önce de var olan iç problemler, Arap Baharının patlak verdiği 2010 yılından sonra, sürecin de etkisiyle daha da büyümüş ve nihayetinde Yemen, iç savaşın en şiddetli yaşandığı yerlerden birisi haline gelmiştir. Yaşanan iç savaşta hem aktif olarak savaşan askerlerden hem de sivil halktan binlerce insan ölmüş, on binlerce insan evlerini terk etmek zorunda kalmıştır. Savaşın yıllardır devam etmesi sebebiyle dünyanın en fakir ülkesi konumuna düşen Yemen'de açlık ve sefalet artmış, söz konusu sefalet nedeniyle çoğunluğunu çocukların oluşturduğu binlerce insan açlıktan hayatını kaybetmiştir.

Yemen'deki iç savaşa sebebiyet veren birçok etken vardır. Ülkenin dini/sosyolojik yapısından kaynaklı problemler siyasi, sosyal ve ekonomik olarak Yemen'i etkilemektedir. Hâlihazırda yaşanan iç savaşı ve kargaşayı tek bir sebebe indirmek mümkün değildir. Zira ülkede bir kısmı geçmişe dayanan kronik sorunlardan, bir kısmı da Yemen'in yaşadığı güncel sorunlardan kaynaklı birçok problem mevcuttur. Ülkenin bu kronik sorunlarına ek olarak, Arap Baharı süreciyle beraber yaygınlaşan demokrasi, özgürlük, açık toplum, dünyaya entegre olma ve adalet beklentisi de Yemen'deki mevcut problemlere eklenmiştir. Zira Yemen de diğer Ortadoğu ülkeleri gibi uzun yıllar boyunca totaliter bir rejimle yönetildiği için bu kavramlar kitleleri harekete geçirmiştir. Öte yandan ABD, Suudi Arabistan öncülüğündeki KİK (Körfez İşbirliği Konseyi) ülkeleri ve İran gibi bölgesel ve küresel güçlerin sık sık Yemen'in işlerine müdahil olmaları, hem ülkedeki mevcut kargaşa ve savaş halinin şiddetlenmesine hem de çözüm çabalarının çıkmaza girmesine neden olmuştur.

Yemen'de hâlihazırda var olan iç savaşa kaynaklık eden en büyük kronik sorunlarından birisi de ülkedeki mevcut mezhepsel farklılıklardır. Ortadoğu toplumlarının genelinde toplumsal, ekonomik ve politik hayatı etkileyen en

önemli faktörlerden birisi olan mezhepsel farklılıklar ve mezhep aidiyetleri Yemen’de de huzur ve sükûnetin bozulmasında hem dahili unsurlar hem de harici odaklar tarafından yoğun bir şekilde istismar edilmiştir. İslam kültüründe mezhepsel farklılıklar, Hristiyanlıktaki Katolik ve Ortodoks farklılaşmasına benzer şekilde, her ne kadar ayrı birer din olarak telakki ediliyor olmasa da, mezhepler, Ortadoğu toplumlarının gündelik hayatındaki en kırılgan faktörlerden birisidir. Bölgede mezhepler referans alınarak ittifaklar kurulmakta ve yine mezhepler referans alınarak hasımlar belirlenmektedir. Bu açıdan Ortadoğu ülkelerinin tamamında, yönetimden insanların gündelik hayatlarına kadar toplumu yönlendiren, insanların algılarını şekillendiren olgulardan birisi olan mezhep faktörünün dışarıda bırakılmasıyla yapılacak yorum ve yaklaşımlar eksik kalacaktır. Söz konusu durum adeta Ortadoğu ülkelerinin küçük bir prototipi olan Yemen için de geçerlidir. Bu yüzden bu makalenin akışı içinde Arap Baharı sürecinden sonra Yemen’de yaşanan iç savaş, bu iç savaşın aktörleri ve söz konusu aktörlerin inançları/mezhepleri ele alınarak, Arap Baharı Yemen örneği üzerinden mezhepsel farklılıkların İslam coğrafyasındaki sosyo-kültürel etkileri irdelenecektir. Bu sebeple öncelikle Ortadoğu’da dengeleri değiştiren Arap Baharı süreci ele alınacak, akabinde Yemen ve ülkede çatışan gruplar tanıtılacak ve son olarak da Yemen’de yaşanan iç savaşa kaynaklık eden mezhep unsuruna değinilecektir.

1. ARAP BAHARI İSİMLENDİRMESİ-KAVRAMSAL ANALİZ

2010 yılının Aralık ayında Tunus’ta Muhammmmed Buazizi isimli üniversite mezunu bir gencin, seyyar satıcılık yaparken zabıtalardan darp edilmesi ve tezgâhına el konulması sonucu kendisini ateşe vermesi, Ortadoğu’da sonu gelmez iç karışıklıkların fitilini ateşleyen olay olmuştur. Tunus’ta patlak veren olaylar kısa sürede büyüyerek Ortadoğu ve Kuzey Afrika’daki diğer ülkelere sıçramıştır.¹ Tunus’ta Zeynel Abidin Bin Ali’ye iktidardan el çektilmesi ve sonrasında ülkede gerçekleşen yönetim değişikliğiyle nispeten durulan olaylar, Mısır, Libya, Suriye ve Yemen gibi ülkelerde ise etkisini halen devam ettirmektedir. Söz konusu ülkelerde iç savaşın başlamasına ve bu iç savaştan kaynaklı bölgede insanî krizin oluşmasına neden olan bu süreç, dünya kamuoyunda “Arap Baharı” olarak isimlendirilmiştir. Bazı medya kesimlerince yaşanan süreci belirtmek için “Arap Uyanışı” yahut “Arap Ayaklanması” gibi kavramlar da kullanılmış, ancak kamuoyunda en sık kullanılanı ve benimseneni “Arap Baharı” kavramı olmuştur.

Bölgede yaşanan sürecin “Arap Baharı” olarak isimlendirilmesi, hem olayların çıkış yerinin hem de etkinlik kazandığı ülkelerin çoğunlukla Arap ülkeleri olması

¹ Mehmet Sâlih Gün, “Yemen’de Arap Baharı”, *Yasama Dergisi* 22 (2013), 20.

ve söz konusu sürecin Arap ülkelerinde yeni bir düzen meydana getireceğine olan beklentiden kaynaklanmaktadır.² Muhtemelen yaşanan sürecin bu şekilde isimlendirilmesi 1960'lı yıllarda ekonomik kriz yaşayan Çekoslovakya'da halkın yönetimde var olan yolsuzluk ve adaletsizliğe karşı ayaklanması ve bu ayaklanmanın "Prag Baharı" olarak isimlendirilmesinden mülhemdir.³

Ortadoğu ülkelerinde yaşanan söz konusu çalkantılı sürecin Arap Baharı olarak isimlendirilmesi, bölge ülkelerine kendi yönetim biçimlerini salık veren batılı ülkelerin eliyle oluşturulmuş bir söylemdir. Bu iddia, herhangi bir hadisede sebepleri tamamen "dışarıda" arama kompleksinden ve kolaycılığından uzak bir iddiadır. Elbette bölgede yaşanan hadiselerde bölge yönetimlerinin ve toplumsal yapılanma biçimlerinin etkisi yadsınamaz, ancak bilhassa 2010'dan sonra Ortadoğu'da yaşanan süreçte batılı ülkelerin durdukları nokta, kullandıkları dil ve jargon, Ortadoğu'daki amaçlarını ve beklentilerini izhar etmektedir. Nitekim Libya'da Kaddafi'ye muhalif olan kesimin Batı ülkeleri tarafından finanse edilmesi, NATO tarafından muhaliflere destek verilmesi ve G8 Toplantıları aracılığıyla "Baharı" yaşayan ülkelerdeki muhaliflere gerek parasal gerekse teçhizat yardımı vaatlerinde bulunulması, Batı ülkelerinin bu süreçten beklentilerinin olduğuna dair somut delil ve örnekler mahiyetindeki gelişmelerdir.⁴

En ideal yönetim anlayışlarına sahip oldukları iddiası ile hareket eden Batı dünyasına, dünyanın geri kalanının, kendi yönetim biçimlerini benimsemedikleri sürece ideal "Baharı" yaşayamayacağı algısı hâkimdir. Bu yüzden Tunus'ta başlayan ve akabinde bölgenin diğer ülkelerini de etkileyen ayaklanmalar ve gösteriler batılı ülkeleri bir beklentiye sevk etmiştir. Nitekim batı dünyasının kendi yönetim biçimlerini oluşturma süreçleri de çok sancılı olmuş, Batı Rönesans'ı ancak çok sayıda iç savaş ve insani trajedi sonucu gerçekleştirilebilmiştir. Bu sebeple Ortadoğu ülkelerinde yaşanan iç karışıklık ve insani krizler, batı dünyasınca Fransız İhtilali, Bolşevik İhtilali gibi hadiselerle özdeşleştirilmiş ve yaşanan süreç adeta "Doğu Rönesans'ı" olarak okunmuştur. Hal böyle olunca bölgede yaşanan süreç medyayı ellerinde bulunduran hâkim batılı güçler tarafından "bahar", "uyanış", "diriliş" gibi kavramlarla nitelendirilmiş ve yine medya aracılığıyla gerçekleştirilen propagandalar sayesinde bölge halklarının

2 Taşkın Deniz, "Arap Baharı Ve Türkiye: Siyasi Coğrafya Açısından Bir Değerlendirme", *Doğu Coğrafya Dergisi* 18/29 (2013), 68.

3 Habip Aydın, *Arap Baharı'nın Yemen'de Meydana Getirdiği Sosyo-Politik Etkileri* (İstanbul: Marmara Üniversitesi Ortadoğu ve İslam Ülkeleri Araştırma Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 8.

4 Gültekin Çetiner, "Arapların Yalancı Baharı", *haber7.com* (Erişim: 20 Nisan 2021).

da bu kavramları benimsemesi sağlanmıştır.⁵

Uzun yıllar boyunca diktatöryel rejimlerle idare edilen Ortadoğu halklarının bu baskıcı rejimlere ve bu rejimlerden beslenen kesimlerin yolsuzluk ve zulümlerine son vermek, yönetimde temsil, hukukun üstünlüğü ve adil bir toplum özlemiyle başlattıkları gösteri ve mücadeleler, süreç içerisinde bir eksen kaymasına uğramış/uğratılmış, Ortadoğu toplumlarının bastırılmış ve halı altına süpürülmüş din, mezhep, aşiret, etnik ve siyasi aidiyetler etrafında oluşmuş kronik problemleri global güçlerin de etkisiyle gün yüzüne çıkarılmıştır. Neticede durum ne bölgedeki iktidarların ne de onlara muhalefette bulunan kesimlerin tasvip etmeyeceği bir hal almış ve bölge sakinleri –kötü de olsa- eski yönetimlerini arar hale gelmiştir.

Harici aktörler, Arap ülkelerinde yaşanan durumu belirtmek adına “bahar” vurgusunu bir metafor olarak kullanmıştır. Yoksa bölgede yaşanan elim hadiselerin “bahar” olarak isimlendirilmesine neden olacak bir durum yoktur. Zira yukarıda da ifade edildiği üzere, Arap Baharı sürecinde bilhassa fiili çatışma yaşayan bölge ülkelerinin siyasi, ekonomik ve sosyal düzeni bozulmuş, yaşanan karmaşanın bir sonucu olarak yüz binlerce insan ölmüş ve milyonlarca insan mülteci durumuna düşmüştür. Öte yandan üretimin durmasından kaynaklanan sebeplerle ekonomiler bozulmuş, bölgeye açlık ve fakirlik hâkim olmuştur. Bu sebeplere binaen Arap coğrafyasında gerçekleşen söz konusu hadiselerin “Arap Baharı” olarak isimlendirilmesi isabetsizdir. Zira yaşanan süreç, bölge halkları için bir Bahar olmaktan uzaktır. Bu yönüyle yaşanan sürecin, “Yalancı Bahar” olarak isimlendirilmesi belki de daha isabetli olacaktır.

2. ARAP BAHARINA ZEMİN HAZIRLAYAN FAKTÖRLER

Arap Baharı ve akabinde yaşanan süreçler birden bire ve sebepsiz bir şekilde ortaya çıkmış değildir. Bu süreci hazırlayan tarihsel, sosyolojik, siyasi ve ekonomik sorunlardan müteşekkil bir arka plan vardır. Söz konusu sorunların başında da yönetim şekillerinin değişmesi vesilesiyle daha demokratik bir yaşama yönelik talepler yer alır. Bölgedeki ülkelerin neredeyse tamamının ortak özelliği, temsili ve demokratik karakterli yönetim biçimlerine sahip olmamalarıydı. İktidarı ellerinde bulunduranların kahir ekseriyeti, askeri darbeler, bu darbelerden sonra oluşturulan baskıcı kurumlar ya da mensup olunan kraliyet bağları sayesinde iktidara gelmişlerdi.⁶ Bahsi geçen iktidarların ve diktatörlerin çoğu, iktidarları boyunca muhalefete tahammül etmeyen,

5 Sosyal Medyanın Arap Baharı’ndaki Rolü için bk. Ali Korkmaz, “Arap Baharı Sürecinde İnternet ve Sosyal Medyanın Rolü”, *International Symposium on Language and Communication: Research Trends and Challenges (ISLC)*, ss. 2147-2153.

6 Tarık Oğuzlu, “Arap Baharı Ve Yansımaları”, *Ortadoğu Analiz Dergisi* 3/36 (Aralık 2011), 9.

sivil toplum oluşumuna ve sivil katılımın gelişmesine imkân tanımayan, ülke yönetiminde hesap verme anlayışını benimsemeyen, yargının bağımsızlığının temin edilmesine olanak sağlamayan bir anlayışla ülkelerini yönetmişlerdir.⁷ Bu durum, zamanla söz konusu yöneticilere karşı derin bir memnuniyetsizliğe neden olmuş ve nihayetinde değişim talepleri kaçınılmaz olarak şahit olduğumuz halk ayaklanmaları ile sonuçlanmıştır.

Arap Baharı'nın etkili olduğu Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkelerinin temel sorunlarının bir kısmı da iktisadidir. Petrol ve doğalgaz rezervleri açısından zengin olan bölge ülkelerinde, bu kaynaklardan elde edilen servetin halkın tamamına yansımaması toplumda giderek artan şikâyetleri netice vermiştir. Sürecin yaşandığı ülkelerde, bilhassa genç nüfus içerisinde işsizlik oranlarının yüksek olması ve çalışan kesimin emeklerinin karşılığını tam alamamasına rağmen iktidar sahipleri milyarlarca dolarlık şahsi servetler edinmişlerdir. Toplumun farklı kesimleri arasındaki ekonomik uçurumlar ve halkın bir kısmının açlık sınırının altında yaşamaya mecbur bırakılması zamanla iktisadi krizin derinleşmesine sebebiyet vermiştir.

Dini ve etnik açıdan kozmopolit bir yapıya sahip olmaları, Ortadoğu ülkelerini Arap Baharı'na sürükleyen bir diğer faktördür. Zira Ortadoğu coğrafyası etnik ve inançsal açıdan farklı birçok kimliğe ev sahipliği yapmaktadır. Bilhassa kökü İslam'ın ilk dönemlerine dek uzanan mezhepsel farklılıklar tarih boyunca bölge halklarının siyasi ve ictimai hayatlarında etkili olmuş, iktidarların değişmesine sebebiyet vermiş ve nihayetinde hem Arap Baharı sürecinden önce hem de süreçten sonra hadiselerin yönlendirilmesinde etkin rol oynamıştır. Mezhep kimlikleri ve etnik kimliklerin kamusal alanın şekillenmesinde adaletsiz bir şekilde kullanılması, birçok toplumda hak ve adalet arayışını ve buna bağlı gerginlikleri sürekli hale getirmiştir.

Dünyanın patronajlığını yürütme iddiasıyla hareket eden başta ABD olmak üzere, İngiltere, Almanya, İtalya, Fransa, Rusya, gibi küresel güçlerin, petrol ve doğalgaz açısından zengin olan Ortadoğu ülkelerinin bu zenginliklerini sömürmek için giriştikleri mücadele, bölgeyi Arap Baharına sürükleyen en önemli dış etkenlerdendir. Esasında bu faktör, yukarıda bahsedilen sorunların birçoğuna da kaynaklık etmektedir. Bölgede yaşanan siyasi gerilimler, ekonomik problemler, farklı kimlikler arasında meydana gelen çatışma ve huzursuzlar çoğu zaman küresel güçlerin müdahaleleri sonucu tetiklenmektedir. Zira Ortadoğu'nun köklü diktatörlükleri, uzun zamandan beridir Batı dünyasıyla çıkar dayanışmasına dayalı uyumlu bir ilişki sürdürmüşlerdir. Global güçlerce

7 Nurettin Nebati, "Ortadoğu'da Demokrasiyi Geliştirme Hareketi Olarak Arap Baharı", *Turkish Online Journal of Design Art and Communication* 9/2 (2019), 184.

yapılan bu tarz harici müdahaleler, bölgede sorunların artmasına neden olmuş, bu sorunlar da Arap Baharı'nın başlamasına ve yayılmasına zemin hazırlamıştır.

Yukarıda özetle sayılan ana faktörlerin yanı sıra teknolojinin gelişmesi ile beraber medyanın –bilhassa sosyal medyanın- etkisinin artması, Ortadoğu'da daha fazla toprak elde etme çabaları olan İsrail'in güvenlik kaygıları, ABD ve AB ülkelerinin Rusya, Çin ve İran'ın öncülüğünü yaptığı bloğun güçlenmesini engelleme çabaları ve bu çabalar sebebiyle bölgenin en ufak problemlerine müdahil olmaları, Arap Baharı hadiselerinin yaşanmasına kaynaklık eden diğer faktörlerdir.⁸ Gerek ülkelerin kendi yapısından kaynaklı kronik sorunlar ve gerekse bu kronik sorunların deşilmesi yüzünden, Suriye, Mısır, Tunus, Libya, Irak, Lübnan gibi bölge ülkelerinin halkları hâlihazırda en çetin sınavlarını vermektedirler. Arap Baharı'nın en fazla etki ettiği ülkelerden birisi de hiç şüphesiz Yemen olmuştur. Zira Yemen Arap Baharı'na oldukça kırılgan bir zeminde dahil olmuş ve kriz yönetiminde başarılı olamamıştır. Arap Baharı sürecinde mezhepsel aidiyetlerin nasıl bir çatışma ve ayrışma unsuruna dönüştürüldüğü, Yemen örneği üzerinden rahat bir şekilde takip edilebilir.

Arap Bahar'ı olaylarının en çok etkilediği ülkelerden birisi de Yemen olmuştur. Zira Yemen'de öncesinde de var olan iç karışıklık durumu Arap Baharı olaylarının patlak vermesiyle daha da derinleşmiş ve bu hadiseler Sâlih iktidarının sonunu getirecek süreci başlatmıştır. Ülkede Arap Baharına zemin hazırlayan faktörlerin başında Sâlih yönetiminin yanlı ve yanlış politiları yer almaktadır. Zira halkın azımsanmayacak bir çoğunluğu Yemen'de 2004 yılından beri devam eden Hûsî-Hükümet çatışmalarından Sâlih yönetimini sorumlu tutuyordu. Nitekim bu çatışmalardan dolayı ülkede Zeydî-Sünni gerilimi artmış ve Yemen ekonomisi bozulmuş bir haldeydi. Öte taraftan ülkede var olan yolsuzluk, işsizlik, devlet mekanizmalarında adaletin güzetilmemesi, belli aşiretlere yönetimde imtiyazların tanınması suretiyle yanlı politikalar sergilenmesi vb. durumlar Yemen'de Arap Baharı'nı hazırlayan faktörler olmuştur. Arap Baharı sürecinin bölgede yaydığı demokrasi, sivil katılım, diktatör rejimlere son verilmesi vb. fikirler Sâlih yönetiminin söz konusu yanlış politikalarıyla birleşince, Yemen'de halk arasında protesto ve gösteriler kaçınılmaz olmuştur. Ocak ۲۰۱۱'de San'a Üniversitesinde küçük bir grubun söz konusu gerekçelere binaen başlattığı gösteriler kısa bir sürede tüm ülkede yayılmış ve etkileri günümüze dek sürecek bir iç karışıklığın fitilini ateşlemiştir.

8 Deniz, "Arap Baharı Ve Türkiye: Siyasi Coğrafya Açısından Bir Değerlendirme", 71-75.

1.2. Arap Baharı Sürecinde Yemen

Ortadoğu'nun köklü bir tarihe sahip ülkesi olan Yemen, Arap Baharı sürecinden en çok etkilenen ülkelerden birisi olmuştur. Süreçten önce de ülkede var olan iç savaş, sürecin etkisi ile daha da derinleşmiştir. Nitekim 2004 yılından Arap Baharı'nın başladığı 2010 yılına kadar Yemen'de, hükümet güçleri ile Hûsîler arasında 6 şiddetli savaş yaşanmış ve ülke bu çatışmalardan bitap düşmüş bir haldeydi. Hûsîlerin yanı sıra ülkenin güneyinde bulunan, inançları ve ideolojileri birbirinden farklı, el-Kaide ve el-Hirak gibi grupların da Yemen'de alan kazanmak için giriştikleri mücadele sebebiyle ülkede genel bir kargaşa hali hâkimdi. Arap Baharı'nın Yemen'e uğramasıyla birlikte başlayan gösteriler söz konusu grupların da bu gösterilerden yararlanarak mevzi kazanmasına olanak sağlamış ve olaylar bir domino etkisiyle ülkenin her tarafına yayılmıştır. Sürecin Yemen'e etkilerini anlayabilmek için ülkede birbirleri ile mücadele halinde olan grupların tanınması ve bu grupların üzerine inşa edildiği dinî/mezhepsel ve siyasî/ideolojik düşüncelerin anlaşılması elzemdir.

3. YEMEN'DE HALİHAZIRDA ETKİN OLAN GRUPLAR

Yemen'de yaşanan krizin mahiyeti ve boyutlarının bilinmesi ile ilgili temel problemlerden birisi de Yemen'in sahip olduğu toplumsal yapılanmadır. Bilindiği üzere Ortadoğu ülkelerinin en belirgin özelliklerinden birisi de, bölge ülkelerinin ve toplumlarının “kapalı toplum” kategorisinde yer almalarıdır. İlk defa Fransız filozof Henri Bergson tarafından kullanılan, daha sonra bilim ve siyaset felsefecisi Karl R. Popper tarafından geliştirilen kapalı toplum kavramı; değişim, gelişim ve yeniliğe kapalı olan, bütün yurttaşların aynı yasal ilkelere tabi olmadığı, devletin halk üzerinde ideolojik baskı kurduğu, fikir ve vicdan hürriyetinin bizzat devlet tarafından düzenlenen yasalarla güvence altına alınmadığı, vatandaşların yönetime aktif bir biçimde katılımına olanak tanımayan, halkın iktidar sahiplerini rahatça eleştiremediği ve liyakatli olmayan idarecilerin vazifelerinin sonlandırılmasına olanak sağlamayan toplumlar için kullanılan bir kavramdır.⁹ Bu yönüyle statik ve dışarıya kapalı olan toplumları belirtmek için kullanılan “kapalı toplum” kavramı, literatürde dinamik ve gelişmeye açık olan toplumları ifade etmek için kullanılan “açık toplum” kavramının karşısında yer alır. Esasında reel Sosyalizm/Komünizm uygulamalarının karakteristik özelliği olan kapalı toplum biçimi, Ortadoğu ülkelerinde var olan baskıcı diktatörler ve otokratik mutlakiyetler sebebiyle bölge ülkelerinin de bu sınıfa dâhil edilmesine neden olmuştur.

9 Popper, K. R., “Açık Toplum ve Düşmanları”, Çeviren: M. Tunçay ve H. Rızatepe, Ankara: *Liberte Yayınları* (2017),181

Ortadoğu ülkelerinin söz konusu dışarıya kapalı oluşları, bölge üzerine yapılan çalışmalarda sağlıklı verilere ulaşmayı zorlaştırmaktadır. Bunun yanı sıra bilhassa Arap Baharı'ndan sonra Ortadoğu'da faaliyet gösteren grupların sayısının artmış olması, iç savaş, ambargo uygulamaları vb. sebeplerden ötürü bölgede çatışan grupları, bu grupların silahlanma gerekçelerini ve problemlerin çözümüne yönelik isteklerini tespit ve analiz etmek güç bir hal almıştır. Söz konusu durum, uzun yıllardır iç savaşın hâkim olduğu Yemen için de geçerlidir. Bu güç durumu da göz önünde bulundurarak Yemen iç savaşında hâlihazırda etkin olan aktörleri ve bu aktörlerin dini/mezhepsel, siyasi/ideolojik düşüncelerini şu şekilde sıralayabiliriz:

3.1. Hükümet Güçleri (Hâdi Hükümeti):

Yemen'de hâlihazırda mevcut olan iç savaş ve trajedi büyük oranda güçlü bir merkezi otoritenin olmamasından kaynaklanmaktadır. Ülke, uzun yıllardır toplumun bütün kesimleri üzerinde söz sahibi olabilecek bir merkezi otoriteden yoksundur. Farklı mezheplerin mevcudiyeti, bu mezheplerin müntesiplerinin oransal açıdan birbirine yakın olması, ülke yönetimine dair beklenti ve talepleri olan aşiretlerin sayısının fazla olması, söz konusu farklılıkların silahlı gruplara evrilmesi vb. dâhili sorunları, Yemen hükümetinin yönetimde bu gruplarla iş birliğine gitmesine neden olmuştur. Doğal olarak bu durum, merkezi hükümetin hâkimiyetini ve otoritesini kısıtlamaktadır. Devlet hakimiyetinin olmadığı yerde de devlet dışı aktörler yönetimde söz sahibi olabilmektedirler. Nitekim Yemen'deki iç savaşta etkin olan aktörlerin güç kazanması bu sebeplerden kaynaklanmaktadır.

1978 yılından 2011 yılına kadar yaklaşık 33 yıl boyunca Yemen'i yöneten ve yürüttüğü yanlış politikalarla iç savaşın en büyük müsebbiplerinden birisi olarak kabul edilen Ali Abdullah Sâlih'in 2011'de istifa etmesinden sonra, yerine yardımcısı Abd Rabbuh Mansur el-Hâdi geçmiştir.¹⁰ ABD, İngiltere, AB ve Körfez İşbirliği Teşkilatı üyelerinin desteğiyle devlet idaresini eline alan Hâdi için Yemen'de huzur ve sükûneti tesis etmek kolay bir durum değildi. Zira Sâlih iktidarından deyim yerindeyse bir "enkaz" devralan Hâdi'nin kısa süre içerisinde Yemen'de var olan kronik sorunlara çözüm üretmesi oldukça zordu. Öte taraftan Hâdi'nin daha önce Sâlih'in yardımcılığı görevini yürütmüş olması, onun göstericiler nazarında "statükonun bir parçası" olarak görülmesine neden olmuştur. Dolayısıyla Hâdi yönetimini Sâlih yönetiminin devamı olarak gören protestocular 2014 yılına kadar belli aralıklarla gösterilere devam etmişlerdir.

¹⁰ Ali Semîn, "Yemen Krizi, Hüsiler ve İran-Körfez Güç Mücadelesi", *BİLGESAM Analiz /Orta doğu*, no: 1021 (2015), 2.

2014 yılına kadar çeşitli politikalarla ülke içindeki gösterilere çözüm üretmeye çalışan başkan Hâdî, istediği sonucu elde edemeyince Eylül 2014'te hükümeti feshettiğini ve halkın da katılımıyla yeni bir hükümetin kurulacağını duyurmuştur. Ancak bu açıklamadan yaklaşık 4 ay sonra, başkentin Hûsîler tarafından ele geçirilmesi ve Cumhurbaşkanlığı sarayının kuşatılması ile Hâdî'ye görevinden el çektirilmiştir.¹¹ Yaklaşık 1 ay kadar Hûsî muhasarası altında kalan Hâdî, nihayetinde San'a'dan Aden şehrine kaçmış ve devlet idaresini Aden'e aldığını duyurmuştur. Fakat Hûsîlerin Güney Yemen'deki ilerleyişlerinden endişe duyan başkan Hâdî, oradan da ayrılıp süreç boyunca destek aldığı Suudi Arabistan'a sığınmış ve Yemen merkezi hükümetinin cumhurbaşkanı sıfatıyla Hûsîlere karşı mücadelesini günümüze kadar devam ettirmiştir. Hâdî yönetimindeki merkezi hükümet, halen Yemen iç savaşındaki en önemli aktörlerdendir.

3.2. Hirak Hareketi (Güney Ayrılıkçıları)

Birleşik Yemen Cumhuriyeti kurulmadan önce Yemen iki ayrı müstakil devlet halinde yönetiliyordu. 1962'de ülkede gerçekleştirilen darbe sonrası yaşanan hadiseler ve bilhassa ülkenin güneyinin İngiliz sömürgeci altında olmasından duyulan rahatsızlık, güneyde bulunan Aden ve çevresinin Yemen Cumhuriyetinden ayrılmasına ve burada Güney Yemen devletinin kurulmasına neden olmuştur. 1967 yılında tesis edilen Güney Yemen devleti, 7 yıl sonra rejim değişikliğine gitmiş ve Marksist bir rejimle yönetilmeye başlanmıştır. Ancak Sosyalist idareye sahip olan Güney Yemen Halk Cumhuriyeti'nin ömrü uzun olmamış ve ülke yaşadığı problemlerden dolayı 1990'da Kuzey Yemen ile birleşmek zorunda kalmıştır.

Kuzey Yemen ile Güney Yemen'in birleşmesi hadisesi bütün tarafların benimsediği bir hadise değildi. Özellikle Güney Yemen'in eski yönetici kadrolarının bir kısmının karşı çıktığı birleşme süreci sancılı olmuş, ümit edilen intibak ve oryantasyon tam anlamıyla sağlanamamıştır. Çünkü birleşme iki tarafın birbirleriyle kaynaşması yahut bir tarafın diğer tarafa entegrasyonundan ziyade, Güneyli partiler ile Kuzeyli partilerin iktidar mücadelesi olarak yorumlanmıştır. Nitekim birleşmeden 3 yıl sonra, 1993'te yapılan genel seçimlerde Güneyli partilerin bekledikleri ve tahmin ettikleri oy oranını elde edememeleri üzerine ülkede tansiyon yükselmiş, Güneyin en önemli şehirlerinden olan Aden şehri birleşmeden ayrıldığını duyurmuştur. 1994 yılında Aden'de ayrılma talebiyle başlayan isyanlar iki tarafı karşı karşıya getirmiş ve bu durum iç savaşa neden olmuştur. Ancak bu iç savaş uzun sürmemiş, Sâlih yönetimi aynı yıl içerisinde

11 Veyssel Kurt, *Devrimden Askeri Müdahaleye Yemen* (SETA, 2015), 14.

isyanları bastırabilmeyi başarmıştır.¹² Yine aynı yıl içerisinde hükümet ortağı el-Beydî ve birçok Güney Yemenli siyasetçi zorla görevlerinden tasfiye edilmiştir. Hirak Hareketi yahut diğer adıyla “Güney Ayrılıkçıları” olarak bilinen Güney Yemen’in bağımsızlığını talep eden grup da bu olaylardan sonra ortaya çıkmıştır.

Hirak hareketinin taraftarları 1994’teki Aden merkezli isyan ve akabinde yaşanan hadiselerden sonra ülkede dönem dönem bağımsızlık talepleriyle gösteriler düzenlemiştir. Sâlih hükümetinin eliyle Güneyli bürokratlar üzerinde baskı kurulduğu, Yemen’in kalkınmasının ancak sosyalist bir yönetimle mümkün olacağı, Güneyin sosyo-ekonomik açılardan ihmal edildiği, birleşme sürecinden evvel vaat edilen şartların yerine getirilmediği vb. iddialar, düzenlenen gösterilerin genel gerekçeleri olarak sunulmaktadır.¹³ Arap Baharı sürecinden sonra ülkede yaşanan iç karışıklıklar Hirak’ın etkisinin azalmasına neden olmuşsa da, hareketin mensupları BAE’nin de destek vermesiyle, halen Yemen’in politik hayatında etkisini devam ettirmektedir. BAE’nin Güney’in ayrılmasını desteklemesine mukabil, başta ABD ve Suudi Arabistan olmak üzere, diğer ülkeler bu ayrılmaya karşı çıkmaktadırlar.¹⁴

3.3. AYEK (Arap Yarımadası el- Kaidesi, تنظيم القاعدة في جزيرة العرب)

AYEK; Afganistan’da kurulduğu ilk günden beri dünyada İslami cihat, terörizm, radikalizm vb. kavramlardan bahsedilince akla gelen ilk örgütlerden birisi olan ve çok sayıda devletin terör listesinin başında yer alan el-Kaide’nin Arap yarımadasındaki yapılanmasıdır. El-Kaide’nin Arap-İslam coğrafyasında en çok etkili olduğu ülkelerden birisi de Yemen olmuştur. Örgütün kurucu lideri Usame Bin Ladin’in Yemen asıllı olması, Yemen’in coğrafi özelliklerinin örgütün buraya yerleşip yayılmasına müsait olması, Yemen’de var olan iç sıkıntılardan dolayı merkezi otoritenin zayıf olması vb. nedenler el-Kaide’nin Yemen’i tercih etmesinin en önemli nedenlerindendir. Ülkede AYEK (Arap Yarımadası el- Kaidesi, تنظيم القاعدة في جزيرة العرب) adıyla yapılan örgüt, kısa sürede gelişerek neredeyse ana örgütü gölgede bırakacak bir seyir izlemiştir. Nitekim bu durum, ABD’nin ulusal güvenlik başkanı John Brennan tarafından da ifade edilmiştir.¹⁵

El-Kaide’nin ve dolayısıyla AYEK’in üzerine bina edildiği ideoloji büyük

12 Cengiz Tomar, “Yemen”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2013) 43/412-414.

13 Selim Öztürk, “Nedenleri ve Sonuçları Bağlamında Yemen Savaşı”, *Avrasya Etütleri Dergisi* 55/1 (Ankara 2019), 92.

14 Öztürk, “Nedenleri ve Sonuçları Bağlamında Yemen Savaşı”, 92.

15 CNN, “Brennan on bin Laden raid, and “dangerous” Yemen” (Erişim 20 Nisan 2021)

oranda mezhep menşelidir. Zira örgütün kurucu lideri Usame Bin Ladin, Suudi Arabistan'ın resmi mezhebi görüşü olan Vehhâbiliğe mensup bir liderdi ve örgütün kuruluşunda Vehhâbî düşünceler referans alınmıştır. Vehhabilik bilindiği üzere 18.yy'da Arabistan'ın Necid bölgesinde yaşayan Muhammed b. Abdülvehhab'ın dini anlayışı çerçevesinde teşekkül etmiş ve o dönemin Suudi emiri Muhammed b. Suud'un askeri destekleriyle yayılmış bir oluşumdur.¹⁶ El-Kaide lideri Usame Bin Ladin'in ve örgütün tabanını oluşturan cihatçı militanların epey bir kısmının da Suudi kökenli olması hasebiyle örgüt fikrîsel açıdan Selefi/Vehhâbiliğin Cihad anlayışından beslenmiştir. Bu yönüyle el-Kaide dolaylı ya da doğrudan Taliban, eş-Şebab, Jaishe-Mohammed gibi örgütlerin fikrîsel öncüsü olmuştur. Ancak örgütün zamanla Usame Bin Ladin'in yardımcısı Eymen ez-Zevahirî'nin etkisi ile Selefi/Vehhâbî düşünceden Mısır'daki İhvan-ı Müslimîn hareketinin fikrîsel çizgisine kaydığı belirtilmektedir.¹⁷ Örgütün Yemen ayağı olan AYEK daha çok bu çizgiye bağlı olarak eylemlerini yürütmektedir.

SSCB'nin Afganistan'a müdahalesi sonucu "Afgan Cihadı"na destekte bulunmak için kurulan el-Kaide'nin Yemen'deki yapılanması olan AYEK, kurulduğu günden bu yana gerek masada olsun gerekse sahada olsun Yemen siyasi ve askeri hayatında etkili olmuştur. Arap Baharı'ndan sonra yaşanan iç karışıklığın sağladığı avantajla etki alanını arttıran örgüt, hâlihazırda Yemen iç savaşında ülkenin güneyinde faal olan önemli bir aktördür. Halizırda liderliğini Halid el-Batarfî'nin yürüttüğü örgüt bilhassa Hûsîlere yönelik yaptığı bombalı eylemlerle sık sık gündeme gelmektedir.

3.4. Hûsîler

Hûsîler günümüzde Yemen'in içinde bulunduğu iç savaş ve kargaşanın belki de en önemli aktörü durumundadırlar. Kısa bir süre içerisinde önce Yemen siyasi hayatında, ardından dünya kamuoyunda adlarını duyurup tanınır hale gelen ve hâlihazırda başkent San'a'yı ellerinde bulunduran Hûsîler, bu yönüyle Yemen iç savaşının kilit aktörüdür. Binaenaleyh Hûsî hareketinin bilinmesi ve tanınması, Yemen iç savaşına kaynaklık eden başta dini/mezhepsel problemler olmak üzere siyasi, sosyal, ekonomik, tarihi sorunların anlaşılması ve bu sorunlara çözüm üretilmesi açısından önemlidir.

Zeydiyye mezhebinin içerisinde çıkan ve Kamuoyunda kendilerini "Ensârullah

16 Vehhâbîlik için bk. Mehmet Ali Büyükkara, "Vehhabîlik", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012) 42/611-615.; Hüsnü Ezber Bodur, "Vahhabi Hareketi ve Küresel Terör", *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2 (2003), 7-20.

17 Selim Öztürk, "Küresel Terör Örgütü el-Kaide'nin Gelişimi ve Ön Plana Çıkan Liderleri Bağlamında "Cihad" Anlayışının Geçirdiği Değişimler", *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi* 6/2, 171.

Hareketi” olarak da tanıtan Hûsiler Yemen’in siyasi gündemine ilk olarak 2004 yılında girmiştir. Esasında eskiden beri ülke siyasetinde etkin olan Zeydiyye mezhebinin müntesipleri içerisinde aktif bir şekilde siyaset yürüten Hûsî liderleri olsa da, “Hûsî” ismiyle mücerred bir hareketin teşekkülü ve bilinmesi 2004 yılından sonra vuku bulmuştur. Hûsilerin Yemen’in genel nüfusu içerisindeki oranlarının %30-40 olduğunu söyleyenler vardır. Ancak belirtilen bu oranlar yanlıştır. Zira Hûsilerin Yemen’in genel nüfusu içerisindeki oranı sadece %2 civarındadır.¹⁸ Belirtilen oranların arasındaki farkın bu kadar fazla olmasının nedeni, bazı araştırmacıların Zeydilerin tamamını Hûsî zannetmelerinden kaynaklanmaktadır.

Hûsî hareketinin fikrîsel alt yapısını oluşturan en önemli kişi Seyid Bedrettin el-Hûsî olmuştur. Bedrettin el-Hûsî, aynı zamanda ülkedeki Zeydiyye mensuplarının dini konularda merci olarak kabul ettiği bir şahıstı. Hareketin asıl kurucusu ise Bedrettin’in oğlu Hüseyin el-Hûsî’dir. Hüseyin el-Hûsî’nin, babası Bedrettin el-Hûsî ile beraber kurdukları eş-Şebab el-Mü’min teşkilatı (Mü’min Gençler Teşkilatı) Hûsî-Ensârullah hareketinin ilk nüvesini oluşturmuştur. Hûsî hareketinin sivil ve kültürel kanadını oluşturan Şebâb yapılanması bir parti hareketi olmaktan ziyade, Zeydiyye itikadına yönelik eğitim veren, kültürel faaliyetlerle Zeydî toplumu bir arada tutmaya çalışan lokal bir teşkilat görevi görmüştür.¹⁹

Yemen hükümetinin Zeydîlere yönelik politikalarının âdil olmadığını ve Zeydîlerin mezhepsel nedenlerden dolayı devlet eliyle asimilasyona tabi tutulduğunu iddia eden Hüseyin el-Hûsî liderliğindeki Şebâb teşkilatı üyeleri, 2000’li yıllardan sonra eski sivil ve kültürel faaliyetlerinin yerine daha radikal bir tutum sergilemeye başlamıştır. Hareketin kurucu kadrosu içerisinde bulunan dönemin önemli Zeydî kanaat önderlerinden Allame Mecdüddin el-Müeyyidi, Allame Kadı Salalı Fuleyte ve Seyyid Ahmed eş-Şamî gibi isimlerin Şebâb’taki ideolojik eksen kaymasına karşı çıkması teşkilat içerisinde bölünmeye neden olmuştur.²⁰ Bu bölünmeden sonra Hüseyin el-Hûsî kendisine katılan kişilerle daha radikal ve ideolojik bir metot izleyerek kültür platformu şeklindeki Şebâb teşkilatından silahlı “Ensârullah” hareketine giden süreci başlatmıştır.

Kültür platformu konumundaki Şebâb teşkilatından silahlı Ensârullah hareketini inşa eden Hüseyin el-Hûsî, hükümet güçleri ile giriştiği çatışma sonucu 2004 yılında öldürülmüştür. Hüseyin el-Hûsî’nin ölümünün ardından hareketin başına

18 Semin, “Yemen Krizi, Hûsiler ve İran-Körfez Güç Mücadelesi”, 1.

19 Ahmed Muhammed Saeed Al Sabri, *Hûsî Hareketinin İtikadi ve Sosyal Görüşleri* (Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 19.

20 Mehmet Ali Büyükkara, “Sosyal, Siyasi ve Dini Yönleriyle Yemen Hûsî Hareketi”, *DİVAN: Disiplinler Arası Çalışmalar Dergisi* 16/30 (2011), 131.

kardeşi Abdülmelik el-Hûsî geçmiştir. Başa geçtikten kısa bir süre sonra hareketin saflarını düzenleyen Abdülmelik, hükümet ile giriştiği çatışmalarda önemli başarılar elde etmiştir. İran ve Lübnan Hizbullahı ile arası iyi olan Abdülmelik, Hûsî-Ensârullah hareketinin 2014 yılında başkent San'a'yı ele geçirmelerindeki baş aktör olmuştur. Halihazırda halen hareketin başında olan Abdülmelik el-Hûsî hem hareketin bünyesindeki silahlı milislere stratejik komutanlık yapmakta hem de Hûsîlere ait olan “el-Mesire” kanalında vaazlar vermektedir.

Hükümet ile silahlı mücadeleye girişen Hüseyin el-Hûsî'nin 2004 yılında öldürülmesinden sonra Hûsî güçleri ile hükümet güçleri arasında 2004'ten 2010 yılına kadar 6 şiddetli savaş yaşanmıştır. Bu savaşlarda binlerce insan ölmüş, on binlercesi yerinden yurdundan olmuştur. 2011 yılında Arap Baharı'nın Yemen'i de çekim alanına dahil etmesiyle beraber San'a üniversitesinde başlayan gösterilere Hûsî taraftarları da katılmış ve gösteriler gitgide büyümüştür. Hükümetin bu gösterilerle meşgul olması Hûsîlerin ülkede mevzi ve güç kazanmasına neden olmuştur. Nitekim Arap Baharı'nın sağladığı avantajlı durumu iyi bir şekilde değerlendiren Hûsîler, 2014 yılında başkent San'a'yı kuşatıp yönetimi ele almışlardır. 2014 yılından bu yana başkent San'a'yı ellerinde bulunduran ve ülkenin güneyine doğru ilerleyişlerini devam ettiren Hûsîler hâlihazırda halen Yemen iç savaşının en etkili aktörü konumundadırlar.

Hûsîlerin karşısında yer alan AYEK, Hizbu'l İslah ve koalisyon güçleri gibi unsurlar siyaset ve medya aracılığıyla Hûsîleri kamuoyuna Yemen yönetimini ele geçirmeye çalışan mütecaviz Şiîler olarak sunmak suretiyle, Hûsî karşıtı mücadelelerini temellendirme ve meşrulaştırmaya çalışmaktadırlar. Bilhassa AYEK Hûsîleri “Râfîzî” olarak nitelendirmekte ve bu sebeple Hûsîlere yönelik silahlı saldırılar gerçekleştirmektedir. Aynı şekilde Mısır'daki ihvan hareketinin Yemen'deki yapılanması olan Hizbu'l İslah mensupları, Hûsîlerin aleyhine propagandalarda bulunarak Hûsî yayılmacılığının önüne geçmeye çalışmaktadır. Bu seplerden ötürü söz konusu grupların taraftarlarının Hûsîlere karşı tutumu, hareketin kuruluşundan bu yana hep menfi olmuştur.

4. ARAP BAHARI SÜRECİNDEN SONRA YEMEN'DE YAŞANAN HADİSELERDE MEZHEP FAKTÖRÜ

Arap Baharı süreci, ilk başlarda bölge ülkelerinde var olan monarşik, totaliter rejimlerin sonlandırılmasına yönelik taleplerle ortaya çıkmış olsa da süreç içerisinde eksen kaymasına uğramış, mezhep temelli çıkar hesaplarının yapıldığı çatışmalara doğru bir seyir almıştır. Bu durum kamuoyunda Arap Baharı süreci üzerine çalışmalar yapan bazı kimselerin yaşanan süreci “Mezhep Savaşları”

olarak nitelendirmesine neden olmuştur.²¹ Ancak bölgede yaşanan gelişmeleri tamamen mezhep savaşları olarak tanımlamak makul olmamakla beraber, yaşanan hadiselerde mezhep unsurunun etkisinin yadsınamayacağı da muhakkaktır.

İslam gibi salt anlamda inanıştan ibaret olmayan, toplumsal hayatın her alanına dair hükümleri olan bir dinde, dinin anlaşılma biçimleri olan mezhepler, insanların hayatı algılama tarzlarından yaşam biçimlerine kadar her alanda etkili olmaktadır. Mezheplerin bu çok yönlü fonksiyonelliğinin bilindiği toplumlarda mezhepsel aidiyetler taraflarca çıkar aracı olarak kullanılmaktadır. Bu pragmatik ilişki, bazen mezhep mensuplarının bir iç hareketliliği olarak bazen de söz konusu devletlerin siyasi çevreleri tarafından bir toplum mühendisliği aracı olarak kullanılmaktadır. Bu ülkelere en güzel örneklerden birisi de Yemen'dir. Yemen'deki iç savaş, mezhepsel farklılıkların çatışmaya dönüşmesi yahut mezhepsel aidiyetlerin politik stratejilerde nasıl araçsallaştırıldığına bariz bir örneğidir.

Yemen'de 2004'ten beri süregelen iç savaşın nedenlerinden birisi ülkede var olan Sünnî-Zeydî gerilimidir. Zira 2014 yılında gerçekleştirdikleri darbe ile Yemen yönetimini ele geçiren Hûsîler, Zeydiye mezhebine mensupturlar ve ayaklanmalarına gerekçe olarak sundukları sebeplerin birçoğu mezhepsel niteliklidir. Bu sebeple ülkedeki iç savaşın nedenleri incelendiğinde Sünnî-Zeydî gerilimi göze çarpan ilk nedenlerden olmaktadır. Esasında öncesinde iki mezhep müntesipleri asırlar boyunca huzur içinde bir arada yaşamış, Zeydiler Sünnîlerin mescitlerinde, keza Sünnîler de Zeydilerin mescitlerinde namaz kılabilmiş, iki taraf arasında kız alıp verme vesilesiyle akrabalık bağları tesis edilmiştir.²² Ancak ülkede 1962 yılında gerçekleştirilen darbe iki taraf arasındaki gerilimin fitilini ateşleyen olay olmuştur. Zira Osmanlı Devleti'nden ayrıldığı tarihten itibaren uzun yıllar Yemen'de iktidarı ellerinde bulunduran Zeydiler, gerçekleştirilen darbeden sonra yönetimden uzaklaştırılmış ve bu durum bazı Zeydî taraftarlarının Sünnîlere karşı cephe almasına neden olmuştur. Ülkede Zeydî hanedanlığına son verilmesiyle beraber Zeydî toplum başsız kalmış, bu da Zeydî sistemi/mezhebi açısından bir iç krize yol açmıştır.²³ Zeydîye mezhebinin ve bilhassa Hûsîlerin mensubu oldukları Cârudiyye fırkasının yönetime/imamete dair esasları incelendiğinde bu durum daha iyi anlaşılacaktır.

Zeydîye'ye göre İmam, yani yönetici olacak kişi mezhebin kuralları gereğince şecaat, ilim, takva, cömertlik gibi sıfatları hâiz olmalıdır. Ayrıca Şiîliğin ana bünyesini oluşturan İmâmiyye Şiâsî'nin aksine, Zeydî imâmet nazariyesine göre

21 Örneğin bk. Abdullah Kıran, "Mezhebi Rekabet mi, Mezhep Savaşları mı?", *Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 3/1 (2015), 188.

22 Büyükkara, "Sosyal, Siyasi Ve Dini Yönleriyle Yemen Hûsî Hareketi", 120.

23 Büyükkara, "Sosyal, Siyasi Ve Dini Yönleriyle Yemen Hûsî Hareketi", 120.

İmam olacak kişinin imametini açıkça ilan edip gerekirse fiili/silahlı tebliğde/mücadelede bulunması gerekmektedir. Şayet Ali oğullarından belirtilen sıfatlara sahip biri çıkar da hilafetini açıkça ilan ederse ona biat etmeleri Müslümanlar üzerine vacip olur.²⁴ İmâmete dair bazı görüşleri Hûsî hareketinin tamamen İmamiyye Şîası hareketi olarak nitelendirilmesine neden olmuştur. Çünkü Cârudiyye fırkası imamet mevzuunda Zeydiyye mezhebinin diğer fırkalarından daha radikal bir tutuma sahiptir. Fırkanın kurucu lideri ve aynı zamanda isim babası olan Ebu'l Cârud'a göre, Hz. Ali dururken diğer halifelerin imametinin kabul edilmesi küfürdür. Bu sebeple Ebu'l Cârud ilk üç halifeyi ve onların imametini kabul edenleri kınamış ve tekfir etmiştir.²⁵ Ayrıca Cârudiyye fırkası, imamın zalim yöneticilere karşı silahlı mücadeleye kalkışmasına aşırı bir vurguda bulunur. Benzer şekilde Zeydiyye mezhebinde var olan imamın sahip olması gereken özelliklere ilave olarak, şayet ümmet zalim idareciler tarafından yönetiliyorsa zamanın imamının söz konusu idarecilere karşı ayaklanması ve kendi imametini ilan etmesi gerektiği fikri de Zeydiyye'nin ve bilhassa Cârudiyye fırkasının en çok üzerinde durduğu görüşlerinden birisidir.²⁶ Bu durum Yemen'de 1962 darbesinden sonra imamsız kalan Zeydiyye mezhebine mensup olan halkın Yemen yönetimine karşı tavır alması için mezhepsel açıdan yeterli bir cevaz ve motivasyon kaynağı olmuştur.

Zeydiyye'nin imamın zalim yönetime karşı silahlı huruç hareketi başlatarak imametini ilan etmesine yaptığı aşırı vurgu, tarih boyunca Zeydîlerin bulundukları yerlerde isyan hareketlerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Yukarıda da ifade edildiği üzere, Hûsîlerin ayaklandığı dönemde Yemen'in yönetimini elinde bulunduran Sâlih, her ne kadar Zeydiyye mezhebine mensup olsa da, Zeydî doktrini bağlamında bir yönetim sergilememiş, bilakis Yemen'de Suudi Arabistan destekli Selefi/Vehhâbî yayılmacılığına katkıda bulunmuştur. Bu durum kendilerine ayrımcılık yapıldığını düşünen Zeydîler'in "Zalim yönetici" olarak tanımladıkları Sâlih'e karşı ayaklanmalarına neden olmuştur.

Sâlih yönetimi Hûsî ayaklanmasının başlamasından evvel Suudi Arabistan tarafından kendilerine sağlanan siyasi ve ekonomik desteğin devam etmesi için, Suud destekli Selefilik/Vehhâbilik'in ülkedeki yayılmacılığına göz yummuş ve hatta zaman zaman bu yayılmacılığa destek vermiştir. Yemen'deki nüfuz ve faaliyet alanı çok eskilere gitmeyen Selefilik/Vehhâbilik, 1990'lı yıllardan

24 Yusuf Gökalep, *Zeydilik ve Yemen'de Yayılışı*, (Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2006), 102.

25 Mehmet Ümit, "Zeydiyye Mezhebi, İmâmet Anlayışı Ve Sahabe Hakkındaki Görüşleri", *Yakın Doğu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/2 (2015), 113.

26 İlmi Gura, *Mezhepler Tarihi Kaynaklarında Zeydiyye Fırkaları* (Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010), 44.

itibaren ülkeye Suudi Arabistan eliyle ihraç edilmiş ve yayılmaya başlamıştır. Sınır komşusunda “mezhepdaş” bir kesim oluşturmak suretiyle etki alanını genişletmek isteyen Suudi Arabistan’ın desteklediği Selefilerin/Vehhâbilerin, kısa süre içerisinde Yemen’de devlet desteğiyle yaklaşık 2000 civarında eğitim kurumu açmaları, Zeydîler’in yaşadıkları bölgelerdeki camilere mezhepsel açıdan mutaassıp Vehhâbî imamların tayin edilmesi, Vehhâbîliğin basın ve medya aracılığıyla terviç edilmesi vb. durumlar ülkedeki Zeydîlerin hükümete karşı ayaklanmalarına neden olmuştur.²⁷ Zeydîlere göre hükümetin Suudî Arabistan’la geliştirdiği ilişkiler üzerinden yürüttüğü bu din ve kültür politikaları, tamamen Zeydî halkı asimile etme çabalarına mebnidir.

Yemen hükümetinin bilhassa 1962 darbesinden sonra Zeydîler aleyhine yürüttüğü yanlış politikalar Zeydî toplumun içerisinde hükümetin bilinçli bir şekilde Zeydîleri asimile etmeye çalıştığı algısını arttırmıştır. Nitekim darbeyi izleyen süreçte hükümetin Zeydî inancında önemli bir yeri olan Gadîr Bayramı’nın kutlanmasını yasaklaması,²⁸ Zeydî toplumun içerisinde imtiyaz sahibi olan seyyidlerin saygınlıklarını zedeleyecek politikalar izlemiş olması ve yaşanan çatışmalarda Zeydî liderlere ait hicrelere zarar vermesi gibi politikalar Zeydî halkta söz konusu asimilasyon fikrine neden olmuştur.²⁹ Bazı Zeydî ritüellerinin yasaklanması ve bahsedilen diğer sebepler dolayısıyla Zeydîye itikadının ve mezhep esaslarının zayıflamasından duyulan endişe, Zeydî âlim ve entelektüellerini hem siyasi alanda hem de kültürel alanda farklı oluşumlar vesilesiyle Zeydîye mezhebini ayakta tutma girişimlerine sevk etmiştir. Nitekim Zeydîlerin Sâlih döneminde kurmuş oldukları Hak Partisi’nin (Hizbu’l Hak) kuruluş amaçlarından birisi –belki de en önemlisi- Zeydîye mezhebini Yemen’de maruz kaldığı asimilasyondan kurtarmaktır. Binaenaleyh Hûsî hareketinin temelini oluşturan Şebâb hareketi de böyle bir endişenin ürünüdür. Öte taraftan Bedrettin el-Hûsî, el- Müeyyidî, Kadı Salalî Fuleyte gibi Zeydî âlimler, Vehhâbîlere karşı Zeydîye itikadını savunan eserler kaleme alarak, Zeydîliğin canlı ve güçlü tutulmasını ve bilhassa gençlerin Zeydîye inancına sahip çıkmasını sağlamaya çalışmışlardır.³⁰

Yemen’deki Zeydîye müntesipleri, asimilasyon kaygısı ile siyasi ve kültürel alanda Sünnîlere karşı farklı oluşumlar içerisinde aktif olmaya çalışırken, Sünnî kanatta da Zeydîye’nin bu politikalarına karşı bir cepheleşme meydana

27 Mehmet Ali Büyükkara, “İslam Kaynaklı Mezheplerin Ortadoğu’daki Coğrafi Dağılımı Ve Tahmini Nüfusları”, *e-Makâlât Mezhep Araştırmaları* 7/2 (2013), 336.

28 Büyükkara, “ Sosyal, Siyasi Ve Dini Yönleriyle Yemen Hûsî Hareketi”, 135.

29 Murat Cingöz, *Yemen Krizinin Kökeni* (ORSAM, 2018), 11.

30 Büyükkara, “ Sosyal, Siyasi Ve Dini Yönleriyle Yemen Hûsî Hareketi”, 136.

gelmiştir. Ülkede Zeydîyye karşıtı en sert ve radikal duruş sergileyen grup AYEK (Arap Yarımadası el-Kaidesi)’ olmuştur. Çünkü AYEK taraftarlarına göre Zeydîler ve dolayısıyla Hûsîler, İran destekli Şîî yayılmacılığının bir parçası olan “Râfızîlerdir”.³¹ Bu yüzden AYEK, “Rafîzî Hûsîlere” karşı Yemen’de “Cihad” ilan etmiş, mevzi kazanmalarını engellemek için Hûsîlerle silahlı mücadeleye girişmiştir. Zeydîlere aktif bir şekilde muhalefette bulunan gruplardan birisi de, Mısır’daki İhvan-ı Müslimîn hareketinin Yemen yapılanması olan Islah Partisi olmuştur. Sünnî mezhep ajandasına sahip olan Islah Partisi, Zeydîlerin meclîsteki Hak partisine alternatif bir oluşumdur. Aynı zamanda Islah eliyle oluşturulan Cemiyetü’l Islah isimli sosyal kurum da, Zeydîlerin Şebâb teşkilatına kültürel alanda alternatif olmuştur.³² Haddizatında bu oluşumlar, mezhepsel aidiyetlerin Yemen’in siyasi, sosyal ve kültürel hayatını şekillendirmesindeki etkilerinin pratik ve güçlü örnekleridir.

2011 yılında Arap Baharı’nın Yemen’e sıçraması ve ülkede yaşanan hadiseler küresel ve bölgesel güçlerce yakından takip edilmiştir. ABD, AB ülkeleri, Suudi Arabistan, İran, BAE vb. ülkeler yaşanan hadiselerle müdahil olurken, temel müdahale araçlarından birisi de ülkedeki mevcut mezhepsel farklılıklar olmuştur. Arap Baharı’na bağlı olarak yaşanan gelişmeler sonrasında Yemen, özellikle bölgede açık bir rekabet halinde olan İran ile Suudi Arabistan’ın kozlarını paylaşacakları bir Vekâlet savaşı alanı haline gelmiştir. Her iki taraf da, bölgesel hâkimiyet açısından stratejik önemi haiz olan Yemen’de Arap Baharı sürecinin meydana getirdiği durumdan ulusal ve dini ajandaları bağlamında istifade etmek istemiş ve söz konusu beklentilerini gerçekleştirmek için de en ideal yol olarak, ülkedeki mezhepsel farklılıkları kullanma yoluna gitmişlerdir. Nitekim bu çerçevede İran, Şîîliğin kollarından olan Zeydîliğe mensup Hûsîlere siyasi ve lojistik destek sağlamakla etkinliğini arttırmaya çalışırken, Riyad yönetimi de gerek Sünnî körfez ülkelerinden müteşekkil olan ve arkasında büyük oranda Batı desteği olan askeri koalisyon ile gerekse ülkede kendisine dini ve ideolojik olarak yakın olan Sünnî gruplar aracılığıyla etkinliğini arttırmaya çalışmıştır.

İran, Hûsîlerin Yemen’deki silahlı mücadelesini destekleyen tek ülkedir. Şüphesiz İran’ın bu tutumunun en önemli nedenlerinden birisi Hûsîlerin mezhepsel kimlikleridir. Nitekim İran bölgedeki nüfuz alanını arttırmak ve Şîî Hilali ideasını gerçekleştirmek için Hûsîlerin mezhepsel kimliklerini araç olarak kullanmaktadır. Bilhassa ABD’nin Irak işgali sonrası bölgede Şîî unsurlar üzerinden başarılı bir siyaset yürüterek güç kazanan İran, Yemen’de de Hûsîler aracılığıyla etkinlik ve mevzi kazanmaya çalışmaktadır. Öyle ki İran’ın Hûsîler üzerinden yürüttüğü

31 Büyükkara, “Sosyal, Siyasi Ve Dini Yönleriyle Yemen Hûsî Hareketi”, 137.

32 Ömer Yakut - İsmail Hakkı Hıra, *Yemen Raporu* (Genç İDSB, 2014), 22.

siyaset sebebiyle Hûsîlerin Zeydîyye mezhebinden İmâmiyye Şîîliğine kaydığı iddia edilmektedir.³³ İran'ın müttefik olarak Hûsîleri seçmesinin temel nedeni de Hûsîlerin sahip oldukları mezhepsel kimlikleridir. Bu yüzden Tahran yönetimi, Hûsîlerin mezhepsel kimliklerinden yararlanarak hem körfez hâkimiyeti için kilit olan Yemen'de etkin olmak, hem de bölgedeki rakibi Suudi Arabistan'ın hareket alanını daraltacak bir fırsat elde etmek istemiştir. Bu gayelerle hareket eden İran, Hûsîleri dünya kamuoyuna Şîî kimliklerinden dolayı Yemen'de zulme uğrayan “Şîî mazlumlar” olarak tanıtmakta ve Hûsîlere gerek bölgesel ve uluslararası siyasi arenada gerekse sahada destek çıkmaktadır.³⁴

Tahran yönetiminin Zeydî Hûsîler üzerinden bölgede güç kazanmış olması, başta bölgedeki rakibi Suudi Arabistan olmak üzere Sünnî Körfez ülkelerini tedirgin etmiştir. Zira Yemen'de Şîî İran destekli bir grubun iktidara gelmesi, Ürdün kralı Abdullah'ın işaret ettiği “Şîî Hilali”nin son halkasının tamamlanması anlamına gelmektedir.³⁵ İran'ın Şîîlik üzerinden bölgedeki yayılmacılığını ifade etmek için kullanılan “Şîî Hilali” ifadesi, Sünnî körfez ülkeleri için önlem alınması gereken öncelikli konulardandır. Çünkü Şîîliğin bölgede yayılması, nüfuslarının bir kısmını Şîîlerin oluşturduğu Körfez ülkeleri için varoluşsal bir tehlike anlamına gelmektedir. Yemen'deki muhtemel bir Şîî/Zeydî başarının bir domino etkisiyle Şîî nüfus barındıran bölge ülkelerini, özellikle de Suudî Arabistan'ı, kendi çekim alanına dâhil etme ihtimali gözden uzak değildir. Bu kaygılara binaen Suudi Arabistan öncülüğündeki KİK (Körfez İşbirliği Teşkilatı) ülkeleri, 2015 yılında, görünürde Hûsîlerin, gerçekte ise Şîî İran'ın gücünü kırmak için bir koalisyon oluşturmuş ve bu koalisyon Yemen'e müdahalede bulunmuştur.³⁶

SONUÇ

Arap Baharı'nın Ortadoğu'da siyasi ve sosyal dengeleri değiştirdiği, bölge ülkelerini yeni bir sürece soktuğu müşahade edilmektedir. Bu süreç demokrasi, eşitlik, sivil katılım gibi kavramların bölge halkları arasında yaygınlık kazanmasına neden olmuş ve mevcut olan diktatöryel rejimlere karşı ayaklanmasına sebebiyet vermiştir. Arap Baharı her ne kadar kamuoyunda siyasi ve ekonomik beklentiler üzerinden tahlil edilmeye çalışılsa da, sürecin gerek Ortadoğu toplumlarının

33 Büyükkara, “Sosyal, Siyasi Ve Dini Yönleriyle Yemen Hûsî Hareketi”, 131.

34 Örneğin bk. Muhammed Tabatabai Fer, *Yemen Hûsîleri* (Kum: Dinler ve Mezhepler Üniversitesi Yayınları, 2016).

35 Burhaneddin Duran - Nuh Yılmaz, “Ortadoğu'da Modellerin Rekabeti: Arap Baharı'ndan Sonra Yeni Güç Dengeleri”, *Türk Dış Politikası Yıllığı*, ed. Burhanettin Duran vd. (Ankara: SETA Yayınları, 2012), 33.

36 Kebire Akpınar, *Yemen Krizi ve Dış Müdahaleler* (Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 44.

sosyo-kültürel yapısından kaynaklı, gerekse süreç içerisinde dışarıdan yapılan müdahalelerden kaynaklı olarak ciddi bir eksen kaymasına uğradığı muhakkaktır. Hadiseler gözlemlendiğinde sürecin her ne kadar ilk başlarda adil olmayan siyasi ve ekonomik düzenlerden şikâyetle başlamış olsa da, ilerleyen dönemlerde mezhepsel ajandaların ön planda tutulduğu teolojik bir zemine doğru ilerlediği görülmektedir.

Ortadoğu toplumlarının gündelik hayatlarında deyim yerindeyse siyasetten gündelik hayatın tüm unsurlarına varıncaya dek yönlendirici ve kısıtlayıcı etkisi bulunan mezhepler, Arap Baharı süreci ile etkisini daha yoğun bir şekilde hissettirmiştir. Elbette bu süreçten sonra bölgede cereyan eden hadiseleri salt anlamda “Mezhep Savaşları” olarak nitelendirip, diğer sebepleri görmezden gelmek makul ve tutarlı bir görüş değildir. Ancak Arap Baharı sürecinde Suriye, Libya, Irak, Tunus ve Yemen gibi iç karışıklık yaşayan ülkeler tahlile tabi tutulduğunda mezhepsel aidiyetlerin süreci nasıl yönlendirdiği rahatça müşahade edilecektir.

Arap Baharı sürecinin en çok etkilediği ülkelerden birisi olan Yemen mezhep temelli siyasi ve toplumsal mücadele açısından tipik ve kronik bir örnektir. Çatışan grupların oluşum süreci, doktrinleri, söylemleri, sloganları ve yürüttükleri angajmanlar bunun tipik göstergesidir. Yemen’de cereyan eden hadiseler aynı zamanda mezhep kimlikleri üzerinden yürütülen vekalet savaşlarının da trajik bir örneğidir. Bu örneğin nitelikli bir tahlili, İslam dünyasına yönelik global toplum mühendisliklerinin bilinmesi ve deşifre edilmesi bağlamında da son derece önemlidir. Benzer şekilde İran, Suudî Arabistan, BAE gibi bölge ülkelerinin çıkar eksenli olarak yürüttükleri politikaların da krizin derinleşmesinde son derece etken olduğu görülmektedir. Bu anlamda bölgesel ve global çıkarların çatışması ekseninde yürütülen vekalet savaşları, barışın ve istikrarın önündeki en büyük engel olarak durmaktadır.

Sahip olduğu farklı mezhepsel kimliklerin ve diğer sosyo-ekonomik sebeplerin çatışma unsuru haline gelmesi, Yemen’i dünyanın en fakir ülkesi konumuna düşürmüştür. Ana bileşenlerinden birisinin mezhep rekabeti ve çatışması olduğu Yemen iç savaşı, ülke ekonomisinin çökmesine neden olmuştur. Buna bağlı olarak yaşanan gelişmelerle altyapı, eğitim, temel gıdaya erişim ve sağlık hizmetleri büyük oranda zarar görmüştür.

EK BEYAN / DECLARATION

Makalenin tüm süreçlerinde İLSAM'ın araştırma ve yayın etiği ilkelerine uygun olarak hareket edilmiştir.

Bu çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır.

In all processes of the article, İLSAM's research and publication ethics principles were followed.

There is no potential conflict of interest in this study.

The author declared that this study has received no financial support.

The authors contributed equally to the study.

KAYNAKÇA

Akpınar, Kebire. *Yemen Krizi ve Dış Müdahaleler* Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.

Al Sabrî, Ahmed Muhammed Saeed. *Hûsî Hareketinin İtikadi ve Sosyal Görüşleri*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2009.

Aydın, Habip. *Arap Baharı'nın Yemen'de Meydana Getirdiği Sosyo-Politik Etkileri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Ortadoğu ve İslam Ülkeleri Araştırma Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.

Bodur, Hüsnü Ezber. "Vahhabi Hareketi ve Küresel Terör". *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2 (2003), 7-20.

Büyükkara, Mehmet Ali. "Vehhabilik". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 42/611-615. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.

Büyükkara, Mehmet Ali. "Sosyal, Siyasi ve Dini Yönleriyle Yemen Hûsî Hareketi". *DİVAN: Disiplinler Arası Çalışmalar Dergisi* 16/30 (2011), 115-152.

Büyükkara, Mehmet Ali. "İslam Kaynaklı Mezheplerin Ortadoğu'daki Coğrafi

Dağılımı ve Tahmini Nüfusları”. *e-Makâlât Mezhep Araştırmaları* 7/2 (2013), 321-354.

Cingöz, Murat. *Yemen Krizinin Kökeni*. ORSAM, 2018. <https://www.orsam.org.tr/tr/yemen-krizinin-kokeni/>

CNN, “Brennan on bin Laden raid, and “dangerous” Yemen”. (Erişim 20 Nisan 2021) <https://web.archive.org/web/20160512180836/http://security.blogs.cnn.com/2012/04/20/brennan-on-bin-laden-raid-and-dangerous-yemen/>

Çetiner, Gültekin. “Arapların Yalancı Baharı”. *Haber7.com*. Erişim: 20 Nisan 2021. <https://www.haber7.com/yazarlar/prof-bgultekin-cetiner/784646-araplarin-yalanci-bahari>

Dağış Ahmed Muhammed, *ez-Zahiretü'l Hûsîyye* (ازاهرة الحوثية), San'a Üniversitesi Eğitim Fakültesi, San'a/Yemen, 2009

Deniz, Taşkın. “Arap Baharı ve Türkiye: Siyasi Coğrafya Açısından Bir Değerlendirme”. *Doğu Coğrafya Dergisi* 18/29 (2013), 65-78.

Duran, Burhaneddin - Yılmaz, Nuh. “Ortadoğu’da Modellerin Rekabeti: Arap Baharı’ndan Sonra Yeni Güç Dengeleri”. *Türk Dış Politikası Yıllığı*. ed. Burhanettin Duran vd. 15-86. Ankara: SETA Yayınları, 2012.

Fer, Muhammed Tabatabai. *Yemen Hûsîleri*. Kum: Dinler ve Mezhepler Üniversitesi Yayınları, 2016.

Gökalep Yusuf, Zeydilik ve Yemen’de Yayılışı, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara: 2006

Gura, İlmi. *Mezhepler Tarihi Kaynaklarında Zeydiyye Fırkaları*, Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010.

Gün, Mehmet Sâlih. “Yemen’de Arap Baharı”, *Yasama Dergisi* 22 (2013), 0-21.

Kıral, Selahattin. “Açık Toplum ve Düşmanları: Woodrow Wilson ve Liberalizm”. *Nazilli İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 1/2 (2020), 143-160.

Kıran, Abdullah. “Mezhebi Rekabet mi, Mezhep Savaşları mı?”, *Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Muş, 2015, C.3/1

Korkmaz, Ali. “Arap Baharı Sürecinde İnternet ve Sosyal Medyanın Rolü”. *International Symposium on Language and Communication: Research Trends and Challenges (ISLC)*, ss.2147-2153.

Kurt, Veysel. “Arap İsyanları Sonrasında Ortadoğu’da Vekalet Savaşları: Yemen Örneği”, *Uluslararası Siyaset Bilimi ve Kentsel Araştırmalar Dergisi (International Journal of Political Science and Urban Studies)*, İstanbul, 2019, C.7/1

Nebati, Nurettin. “Ortadoğu’da Demokrasiyi Geliştirme Hareketi Olarak Arap Baharı”. *Turkish Online Journal of Design Art and Communication* 9/2 (2019), 178-190.

Oğuzlu, Tarık. “Arap Baharı ve Yansımaları”. *Ortadoğu Analiz Dergisi* 3/36 (Aralık 2011), 8-16.

Öztürk, Selim. “Küresel Terör Örgütü el-Kaide’nin Gelişimi ve Ön Plana Çıkan Liderleri Bağlamında “Cihad” Anlayışının Geçirdiği Değişimler”. *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi* 6/2 (2019), 167-196.

Öztürk, Selim. “Nedenleri ve Sonuçları Bağlamında Yemen Savaşı”. *Avrasya Etütleri Dergisi* 55/1 (Ankara, 2019), 83-98.

Semin, Ali. “Yemen Krizi, Hûsiler ve İran-Körfez Güç Mücadelesi”. *BİLGESAM Analiz /Orta Doğu*, no: 1021 (2015).

Tomar, Cengiz. “Yemen”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 43/412-414. Ankara: TDV Yayınları, 2013.

Ümit, Mehmet. “Zeydiyye Mezhebi, İmâmet Anlayışı ve Sahabe Hakkındaki Görüşleri”. *Yakın Doğu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/2 (2015), 93-118.

Kurt, Veysel. *Devrimden Askeri Müdahaleye Yemen*. SETA, 2015. http://file.setav.org/Files/Pdf/20151215112938_devrimden-askeri-mudahaleye-yemen-pdf.pdf (Erişim: 20 Mart 2021)

Yakut, Ömer – Hıra, İsmail Hakkı. *Yemen Raporu*. Genç İDSB, 2014. <http://www.gencidsb.org/wp-content/uploads/2020/03/YEMEN.pdf>